

Uitgaansgelegenhe in het oude centrum

Chris Leenders

Dit stuk beschrijft de geschiedenis van de Bussumse uitgaansgelegenheden die zich ruwweg in het oude centrumgebied bevonden, met als kern: de Brinklaan, Eslaan, Vlietlaan en de Nassaulaan/Veldweg.

De Bleekerijen 1850,
coll. auteur

Het eerste Bussumse Raadhuis
ca. 1880 met de kinderen
Majoor. coll. HKK

Eerst gaan we wat in de Bussumse historie terug. In het jaar 1867 had Bussum 1175 inwoners en in die tijd waren er al enkele pensions die elk jaar meer mensen mochten ontvangen. Ze kwamen allemaal voor de gezonde lucht, de heerlijke natuur en de rust. Het keerpunt kwam in 1874 met de spoorwegverbinding Amsterdam - Amersfoort (Oosterspoorweg). Dat zou voor Bussum heel veel gaan betekenen.

De komst van het Oosterspoor in 1874 zorgde voor regelmatige verbindingen met de buitenwereld, waardoor forensen zich in Bussum konden vestigen. Er kwamen kapitaalcrachtige en ondernemende figuren (onder andere de heren P.J. Loman en J.H. Biegel) die villa's voor eigen bewoning lieten bouwen en zich weldra ontpopten als heuse projectontwikkelaars. De gemeente hield zich ver van al deze activiteiten – bang als men was voor een eventueel beroep op de gemeentekas. Het gemeentelijke apparaat was totaal niet berekend op deze ontwikkelings-

activiteiten. Het particuliere initiatief kreeg dus alle vrijheid.

Dit leidde tot nieuwe wegen om de verschillende stukken grond onderling, achtereenvolgens met het station, het dorp en met andere gemeenten te verbinden. Het resultaat was een zeer afwisselend lanenpatroon van deels reeds bestaande wegen en ook nieuw aangelegde lanen. Men vertelt dat burgemeester jhr. Van Suchtelen van de Haare er indertijd erg trots op was, dat hij in zijn eigen dorp geen weg wist, zo groot was het geworden en zo ingewikkeld.

Aan het succes van de kloeke ondernemers viel trouwens geenszins te twijfelen. In tien jaren van 1877 tot 1887 was het aantal inwoners verdubbeld. Aan beide zijden van het station breidde zich de villabouwen uit, in 't Spiegel greep ze zover als ze grijpen kon, zonder zich in de verboden vestingkringen te wagen. In 1899 had het 'gehuchtje' Bussum al over de 7000 inwoners, in 1909 bijna 13.000 en in 1920 meer dan 20.000 inwoners. Het gehucht was uitgroeid van een handjevol hutjes op de heet tot een groot lommerrijk bosspark met 'frissche' tuinen en vrolijke huizen, waarin het goed wonen is.

den van Bussum

Nieuwe Gemeentehuis
1885, coll. auteur

Bussum had toen nog een andere rareiteit. Elke morgen, zo tussen acht en negen uur trok een heel leger kloeke en gewiekste kooplieden en andere mannelijke individuen treinwaarts, voor de arbeid in de drukke stad. Tussen negen en vier was het dorp nagenoeg geheel ontmand. Als toen de Blaricumse en Larense schilders kwaad hadden willen

doen, zou een Sabijnse maagdenroof hier nog tot de mogelijkheden hebben kunnen behoren.

Al die treinreizigers (inwoners) van toen noemden we forensen en de meesten van hen kwamen uit de grote stad (meestal Amsterdam). Zij brachten de cultuur, dus theater, vertier en uitgaansgelegenheden mee naar Bussum. Zo komen we bij de oude uitgaansgelegenheden in het centrum van Bussum.

De Brinklaan en de 'Brink'

De Brinklaan heeft verschillende namen gehad. Bij het raadsbesluit van 1884 werd de gehele laan Brinklaan genoemd. Op de kaart van 1824 wordt voor het eerst de naam *Brink* genoemd (het was en is het oorspronkelijke middelpunt van het dorp). De middenstand floreerde toen nog niet. Er waren enkele zaken op en rond de Brink, maar pas na 1874 werd het aanbod groter door de toen massaal binnenkomende welgestelde nieuwe inwoners. Behalve de vraag naar eerste levensbehoeften en diensten brachten zij ook een voor Bussum nieuwe tendens mee, namelijk de vraag naar luxe artikelen. Een winkel in die tijd was herkenbaar aan een bescheiden uithangbord of een betegelde stoep waarop de (honden)karen geplaatst konden worden.

Brinklaan 'De Brink' 25-10-1910, coll. auteur

De uitbreiding van winkelveorzieningen aan en rond de Brink gaf veel problemen. Het meisjesspensioonaat Mariëburg bezat het grootste deel van de grond dat omsloten werd door de Herenstraat, Brinklaan, Veldweg en het spoor. De bouw van het oude Raadhuis (1885) en twee grote villa's zorgden er vervolgens voor dat er geen groot winkelgebied kon ontstaan.

Uitgaansgelegenheden waren er in bescheiden mate toen de eerste gemeenteraadszitting van Bussum plaatsvond op 1 mei 1817 in de gezellige herberg *De Haas* van Gerit Hazelager. Deze stond op de plek waar nu globaal de winkel van Halfords en de winkel van Sleepwell staan.

Verder waren er enige kooplieden die bij de gemeente een zogenaamde vergunning tot verkoop van sterke drank in

De Brink met Muziektent,
monument Koningin Wilhelmina en Café, in 1905

het klein aanvroegen. Dit hield in dat ze in een gewoon huis in de voor- respectievelijk achterkamer sterke drank mochten schenken en verkopen. Dat waren er in dit gebied een stuk of tien. De prijzen die men voor zo'n vergunning moest betalen, konden oplopen van f 40,00 tot f 180,00 gulden per jaar. Bussum had toen in verhouding tot het aantal inwoners veel van deze verkooplokalen, maar ze konden er van leven.

Links: De Rozenboom 1910, coll. auteur

Rechts: De Rozenboom nu, foto Jaap van Hassel

Verder was er natuurlijk de herberg De Rozenboom. De oude naam Orangeboom moest in de Napoleontische tijd veranderd worden in De Rozenboom. De familie Majoor zwaaide daar vele jaren de scepter, en het gebouw staat er nu nog steeds. In 1830 werden in een reisgids de Bussumse herbergen niet zo goed beschreven:

“Goede herbergen vindt men er niet. Al beloofd men er de reizenden man ook goed logies, het is het er zeer slecht toeven. Ratten en muizen dringen in het nachtelijk uur de stroo uit de matrassen weg, en schenken u geene slaaprust”. De Rozenboom werd extra bezocht bij de jaarlijkse Bussumse kermis die vele lieden van buiten Bussum aantrok. Dan werd er gedanst en ook wel eens gevochten.

Rond 1900 was De Rozenboom op zijn best en was er een gezellige buitentuin die 's zomers druk bezocht werd; hier kwamen de echte dorpsbewoners, de Erfgoeiers en hun vrienden bijeen. Zondags in de namiddag kaatsten ze dat de stukken ervan af vlogen. Ze luisterden er graag naar de concerten van onder andere de Bussumse harmonie Crescendo (opgericht in 1891 naar aanleiding van een aantal concerten van het stamfmuizekkorps der Huzaren die in 1891 op manoeuvres waren rond en in het dorp). Crescendo gaf regelmatig concerten in de muziektent naast het herinneringsmonument voor de troonsbestijging van Koningin Wilhelmina (1898), ook op de Brink. Naast De Rozenboom was jarenlang de stalhouderij van Buwalda gevestigd.¹

Bar 't Brinkie 1972, coll. HKB

Op de Brink is tot op de dag van vandaag ook een café gevestigd. Het is wel eens enige jaren weggeweest maar het kwam steeds onder een andere naam weer terug. Het bekendste café uit de ruim honderd jaar was het café van de familie Duller, eerst vader Cees en later zoon Peter. Het werd in de beginjaren van het ontstaan van de Nederlandse televisie (die immers begon in Bussum) het stamcafé van de NTS en de latere NOS. Eveneens aan de Brink maar dan aan de overkant zat ook al rond 1900 café *De Harmonie*, met zijn zalen en later kegelbanen voor vele Bussumers het hart van het sociale leven. Het gebouw staat er nu nog steeds en heeft zelfs in deze tijd nog een horecabestemming. Rond 1900 was op de hoek van de Brinklaan/tweede hoek Heerenstraat/Krijnenweg ook nog *Maison Van Schaik* gevestigd, die volgens een advertentie Déjeuners, Diners en Soupers verzorgde, om maar niet te spreken van de beroemde Koude en Warme schotels die zelfs toen al door deskundig personeel ook thuis geserveerd konden worden.

Café-Restaurant Nassau, Brinklaan-Nassaulaan, coll. auteur

Dan zakken we langzaam af richting Nassaulaan, en wel de hoek Brinklaan/Nassaulaan. Daar bevond zich omstreeks 1881 het logement/café-restaurant *Nassau*, met als eigenaar Gijs Bus. Achter het logement waren in het lagere gedeelte zalen met onder andere biljarts en een oefenlokaal voor zangverenigingen. In dit café werd in 1891 de harmonie *Crescendo* opgericht.

Dit café was meer bedoeld voor de gegoede Bussumers in de namiddag en de avonden. Dat nam niet weg dat het café om klokslag 12.00 uur tot 14.00 uur opening voor de arbeiders die druk aan het werk waren in de villabouw in het Spiegel. Zij kwamen binnen via een deur aan de Nassaulaan om even gauw een borrel op de lat te halen. Gijs Bus had op die manier aan het einde van de week een hele mand met zogenaamde popplankjes staan. Afgerekend werd er na de wekelijkse loonbetaling. Net als vele cafés in die tijd had men een veranda, zodat het er ook zomers goed vertoeven was. Na het sluiten van deze horecagelegenheid waren er achtereenvolgens nog gevestigd de Bank van Molema en Blasé en daarna De Nederlandsche Handel Maatschappij. Daarna vestigde zich daar de firma Steenman (elektronica) en nu is drogisterij Etos er gevestigd. Verderop op de hoek van de Brinklaan/Veerstraat (waar heel vroeger de villa Delta zich bevond), stond na de sloop van de villa rond 1882 café De Zwaan, gedreven door Jacobus Bus Gz. Eerst stond het gebouw bekend als 'koffijkamer' (in de achterkamer), maar al heel snel won het café het, er kwam een kegelbaan bij en opzij een veranda en ook de achtertuin was 's zomers niet te versmaden. De gemeentelijke belasting bedroeg in 1887 f 140,00. De eerste vergunning om sterke drank te schenken werd op 6 december 1887 geweigerd maar uiteindelijk na veel geharrewar op 27 december 1887 verleend.

Café Delta op de Brinklaan - hoek Veerstraat in 1920, coll. HKB

Café Delta op de Brinklaan - hoek Veerstraat in 1920, coll. HKB

Het was in die jaren een echt mannencafé, er werd gedronken en gevochten en na een ruzie werden vriendschappen er weer hernieuwd. Verder kwamen er na het verlengen van de haven veel schippers over de vloer. In de loop van de vorige eeuw kwamen er ook de nodige naamsveranderingen. Zo heette het café na *De Zwaan*, caférestaurant *Delta* en café *De Corner*. Uiteindelijk werd het pand gesloopt ten behoeve van het nieuwe Bussumse centrumplangebied. Nu is er de McDonald's gevestigd.

Café The Corner even voor de sloop, coll. HKB

We zakken nu wat verder de Brinklaan af richting Eslaan (waar zich nooit uitgaansgelegenheden hebben gevestigd, behalve dan de zeer fraaie villa's), en gaan dan naar de Vlietlaan/richting Nassaulaan.

De Vlietlaan en Nassaulaan

Hoe kwam de Vlietlaan aan zijn naam? Eerst was wat later de Vlietlaan zou gaan heten een onverhard zandpad. Willem van Vliet reisde in 1877 per trein van

Café Restaurant Novum en Bioscoop 1916

Parijs naar Amsterdam. Hij passeerde Bussum en zag in één oogopslag de enorme mogelijkheden die hier lagen voor zich. Nog geen jaar later verrees aan de dorpskant van de Oosterspoorlijn de eerste villa genaamd Willem Barentsz, gebouwd in opdracht en voor rekening van deze heer W.C. van Vliet. In 1879 werden aan dezelfde kant van de spoorlijn de villa's Willem Tell, Benjamin Franklin en James Watt gebouwd, in 1880 gevolgd door Cornelis Hove, die later de naam De Riepel kreeg. Cornelis Hove was genoemd naar de zoon van de heer Van Vliet, die de eerste steen legde.

Café-Restaurant Novum Vlietlaan 1951, coll. auteur

Op 1 mei 1880 opende de heer P.A. Jurrissen hotel Vlietlaan en op dezelfde dag vestigde de heer P. van Nes op de plaats van Astoria de Bussumsche Melkinrigting. De weg langs de villa's werd door de eigenaar van de huizen geheel begrind en begaanbaar gemaakt en kreeg de naam Vlietlaan. Op de plaats waar de Vlietlaan en de toenmalige Oud Bussumerlaan, (die van de heer Van Vliet de naam S-laan (door haar ligging) kreeg en die vervolgens door de bevolking Eslaan werd genoemd, samenkomen, stond een monumentale lantaarn die beide lanen verlichtte. Op 28 september 1882 kocht de heer L.J. Koster behalve een aantal villa's ook de openbare straatweg van de aan de heer W.C. van Vliet persoonlijk in eigendom behorende Vlietlaan. De heer J. Stap kocht de openbare straatweg van de S-laan. Beide heren boden later de beide openbare wegen aan de gemeente ter overname aan, elk tegen een tegemoetkoming van tweehonderd gulden. In 1884 behandelde de gemeenteraad dit voorstel en het resultaat was, dat in 1889 de verzorging van het wegdek van de Vlietlaan ter hand genomen werd.

In 1890 kreeg het dorpscentrum een behoorlijke verbinding met het station. Er reed zelfs onregelmatig een omnibus heen en weer (tot 1902). In de loop der jaren verdwenen steeds meer villa's om plaats te maken voor winkels. En in 1937 beleefde Bussum een groot ogenblik toen de voetgangerstunnel onder de spoorweg bij de Nassaulaan in gebruik werd genomen.

Bioscoop Novum, Vlietlaan richting station in 1932, coll. HKB

Dan komen we bij café-restaurant *Novum*. Reeds rond 1890 was er een café (café Gooilust) op de plek van het latere complex *Novum* gesitueerd. Johann van der Poll was de uitbater hiervan maar op 23 augustus 1902 werd het café gesloten en later gesloopt. In 1913 werd aan de Vlietlaan door de heer Wiggers de Vries het café-restaurant, tevens Theater *Novum* geopend. De heer Wiggers de Vries was niet alleen de exploitant van het complex maar ook de architect. In 1917 werd het theater na een alles vernietigende brand rigoureuus verbouwd door de architect Jan Rebel. Behalve het feitelijke café-restaurant was er ook een buitenveranda en waren er de nodige (concert)zalen die ver-

Bioscoop Novum 1960, coll. HKB

huurd werden aan allerlei verenigingen. Uit Amsterdam kwamen toneelgezelschappen die de modernste toneelstukken voor die tijd tot uitvoering brachten. Er waren ook vele kleine muziekuitvoeringen en er werden lezingen gehouden die volle zalen trokken. Daarnaast werden hier de beroemde Bussumse Quartetsoirées gespeeld. Kortom, het verenigings- en sociale leven bloeide hier volop. De Bussumse aspiraties van de werkende klasse tijdens de 'revolutie' in 1918 van Troelstra werden hier op het toneel gesmoord (men ging niet naar Den Haag!).

Weldra kwamen ook de eerste stomme speelfilms uit die steeds meer terrein wonden en een steeds groter aantal bezoekers trokken. De nadruk kwam uiteindelijk toch wel bij de speelfilms te liggen en daardoor verdween het restaurant en kwam het café weer in zwang.

Het werd uiteindelijk 'Schouwburg' *Novum* met als advertentietekst: "het meest moderne Theater van het Gooi". Er waren vooral in het zomerseizoen iedere avond specialiteiten- of bioscoopvoorstellingen. De eerste rang kostte f 0,30 inclusief de gemeentelijke vermakelijheidsbelasting. Aanvang 8.1/4 uur – Einde 11 uur. En iedere zondagmiddag was er de grote matinee met begin om 2.1/2 uur.

De jaren '50 en '60 waren wel de hoogtijdagen voor de Bioscoop. Men ging zich ook richten op personen van 18 jaar en ouder met speciale late avondvoorstellingen, bijvoorbeeld eind oktober 1956. Toen werd de film *Liefde die duur betaald wordt*, gebaseerd op feiten uit de dossiers van de Parijse zedenpolitie(!) vertoond. Ook kwam er in die jaren wel eens hoog bezoek uit Soestdijk. Zoals op 22 juli 1958 toen de prinsessen Beatrix en Margriet vergezeld van enige Engelse vriendinnen de voorstelling van 'Les Girls' bijwoonde. Zij namen plaats in een van de loges en hadden een genoeglijke avond. Naast *Novum* had Bussum nog twee bioscopen: *Palet* (1913-1986) aan de Havenstraat en *Concordia* (1935-1963) aan de Graaf Wichmanlaan die later TV-studio werd. In 1966 werden de laatste films vertoond in *Novum* en het toen bouwvallige complex werd uiteindelijk in 1974 gesloopt.

De Nassaulaan 1901, coll. auteur

Dan hebben we de Nassaulaan en de Nassaustraat. In de periode 1880-1915 waren er een paar kleine cafés en/of achterkamerlokaliteiten waar sterke drank werd geschonken, maar meestal was dit van korte duur. Als laatste van dit horecagedeelte mag niet onvermeld blijven de firma

Warmolts, die in de zestiger en zeventiger jaren een ware horecaboulevard in de Nassaustraat opbouwde maar helaas, dit is ook al lang verleden tijd.

In het algemeen kan men zeggen dat de Nassaulaan een vrije kopie was van de Amsterdamse Kalverstraat. De fraaie elektrisch verlichte winkels zagen er op zijn minst niet dorps uit en ook het winkelaanbod mocht er zijn. Hier liepen de dames in lange jurken, met handschoenen aan en een parasol te flaneren in de zomer. In de oertijd van Bussums opkomst was deze straat werkelijk een 'Laan', en een der eerste huizen was de villa van de heer Biegel, die ter ere van zijn geboortegrond Nassau (Duitsland) zijn villa (hoek Veldweg/Nassaulaan hiernaar vernoemd had. Hij ging het oorspronkelijke zandpad verhard en gaf dus uiteindelijk de Nassaulaan haar naam. Deze historische naam heeft ze behouden, ook toen ze de drukke hoofdstraat werd van het stadsdorp of de dorpsstad Bussum.

Kortom, men zag Bussum voor de Tweede Wereldoorlog als een forensendorp met zonneschijn en vol bloemen, waar men dolgraag joolt en lacht, en zich volstrekt niet ontziet om zo nu en dan eens heel zot en uitgelaten te doen. En zo werd er eens geschreven: "Het Gooische karakter is trots en stug. Bussum is misschien het enige dorp in Nederland, waar nalatigheid tot de volksdeugden behoort.... Naar Bussumse beschouwingwijze althans....de forenzen denken daar anders over. En des ondanks zouden we ons fleurige forensendorp voor geen goud willen missen."

¹ Meer informatie over de Rozenboom is te vinden in de artikelen van Nel Krijnen-van Gog in het *Bussums Historisch Tijdschrift*.

Literatuur

- A.N.J. Fabius, *Geschiedenis van een honderd jarige*, 1917 en herdruk 1973.
- *150 Jaar Bussum*, W.J. Rust en Simon Zwart, 1967.
- *Wandelingen door Gooi- en Eemland*, Prof. J.A. De Rijk, 1905.
- *In Bussum hebben straten namen*, div. auteurs, 1995.
- *In Bussum kan alles...*, div. auteurs, 1992.
- *Bussums verleden*, Geïllustreerd, door Simon Zwart, 1993.
- A.C.J. de Vrankrijker, *Nieuwste geschiedenis van Gooiland, 1925-1975*, 1976.
- *Tussen Vecht en Eem*, Periodiek 1970-heden.
- *Bussums Historisch Tijdschrift*, 1984-heden, Historische Kring Bussum.
- *De Bussumsche Courant en De Gooi en Eemlander*.